

Referanser: SKR 32/16

Arkivsak: 17/02276-1

Saksdokumenter:

Resolution on outcome of the Indigenous Peoples.docx
Statement.-wcc-indigenous-reconcilliation-conference-june-21-2016
Statement-from-the-indigenous-peoples-youth-pre-conference
Representantforslag fra stortingsrepresentantene
Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes om en
sannhetskommisjon for fornorskningsspolitikk og
urett begått mot det samiske og kvenske folk i
Norge
Troms fylkesting: uttalelse granskning av fornorskning
Uttalelse fra den 5. samiske parlamentarikerkonferansen 7.2.17

Arbeid med sannhets- og forsoningskommisjon om fornorskning og urett begått mot det samiske folk

Sammendrag

Saken er en nærmere gjennomgang av viktige elementer for et kirkelig granskningsarbeid og en offentlig sannhets- og forsoningskommisjon om de overgrep som samer har blitt utsatt for i forbindelse med kolonisering og fornorskning.

Disse elementene er at et slikt arbeid må bygge på menneskerettighetene, bestrebe fullverdig deltakelse for alle, følge demokratiske prinsipper og være tverrfaglig. Urfolks rettigheter som nevnt i ILO konvensjonen nr. 169 og Urfolkserklæringen må ligge til grunn i arbeidet. Offentlige institusjoner må involveres fordi involvering ansvarliggjør dem. I forbindelse med et granskningsarbeid vil det være behov for en kritisk refleksjon rundt den tidsavgrensning som ligger i ordet fornorskning. Fornorskningsspolitikken avgrenses gjerne til en tidsepoke som begynner fra omkring 1850 og varer fram til 1960/70-tallet. Men det er viktig at prosesser forut for epoken også inkluderes fordi de skapte forutsetningene for fornorskningsspolitikken.

Vedtak

Samisk kirkeråd ser på alt samisk kirkelig arbeid i Den norske kirke som del av en forsoningsprosess. Når samisk kirkeliv synliggjøres, bidrar det i den kirkelige forsoningsprosessen.

1. Samisk kirkeråd viser til sitt vedtak i sak 32/16 og vil arbeide videre for å få igangsatt en kirkelig granskningsprosess av Den norske kirkes rolle i

fornorskningen av samene. Samisk kirkeråd vil ta initiativ overfor Mellomkirkelig råd og Kirkerådet for å starte samtaler om saken med mål om felles forståelse, felles prosess og mål om denne saken. En kirkelig granskning inkluderer en faglig og kritisk gjennomgang av kirkens teologi og teologiens vitenskapsteoretiske syn som begrunnet kirkens rolle i koloniseringen og fornorskningen av samene. Før en granskningsprosess igangsettes er det viktig å gjennomtenke arbeidets mandat og innretning. Det er naturlig at rammene for en slik kirkelig granskingprosess utredes og behandles i rammen av revideringen av Strategiplan for samisk kirkeliv.

2. Samisk kirkeråd vil sammen med Mellomkirkelig råd og Kirkerådet arbeide opp mot sentrale myndigheter for at det nedsettes en offentlig sannhets- og forsoningskommisjon. Samisk kirkeråd vil at Den norske kirke også blir en del av en slik kommisjon. I første omgang inkluderer det å søke samarbeid med andre institusjoner, organisasjoner og fagmiljøer for å få en økt oppmerksomhet rundt behovet for en slik granskning.

Følgende momenter anser Samisk kirkeråd som viktige i et granskningsarbeid eller en sannhets- og forsoningskommisjon:

3. Fra Samisk kirkeråd er det et krav om at et granskningsarbeid og et arbeid med sannhet og forsoning må bruke ILO konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FNs urfolkserklæring (UNDRIP) og som grunnlag for å sikre samenes rettigheter som urfolk. Dette gjelder spesielt kravet om fri, forhåndsinformert samtykke (free, prior and informed consent).
4. Samisk kirkeråd vektlegger at offentlige institusjoner må involveres både slik at deres historie granskes, og fordi involvering i prosessen ansvarliggjør dem. De er ansvarlig for at dagens strukturer, systemer, lovgivning og ressursforvaltning ikke lar gammel urett reproduseres eller finne nye former.
5. Kommisjonen må være tverrfaglig, fordi problemstillinger knyttet til fornorskning dekker faglig sammensatte fenomener, og mange sektorer i dagens samfunn. Fornorskning som et fenomen som oppsto som følge av fornorskingspolitikken berører svært mange samfunnsområder og sektorer. Av den grunn bør arbeidet være tverrsektorielt og tverrfaglig begrunnet.
6. En kommisjon må bygge på menneskerettighetene og være inkluderende ved at den bestreber fullverdig deltakelse for alle og følger demokratiske prinsipper. Det betyr både å få frem de individuelle historiene med individet i sin kontekst, samtidig som fokus også må være rettet mot andre sosiale enheter som grupper, institusjoner og samfunn. På den måten kan man rette få frem konsekvensene av fornorskningen for det sivile samfunn, og de uformelle institusjoner.
7. Samisk kirkeråd ser behov for en kritisk refleksjon omkring den tidsavgrensningen som er innebygget i fornorskningens begrep. Fornorskningens politikk avgrenses gjerne til en tidsepoke som begynner fra omkring 1850 og varer fram til 1960/70-tallet. Dette kan føre til at prosesser som ligger *forut for* fornorskningsepoken ikke gjøres relevante, selv om de skapte forutsetninger for fornorskningens politikk.

Saksorientering

Bakgrunn

5.-6. desember 2016 behandlet Samisk kirkeråd oppfølging av forsoningskonferansen i Trondheim 20.-21. juni 2016 (SKR 32/16). Offentlige fremsatte ønsker om en samisk sannhets- og forsoningskommisjon utgjorde en viktig bakgrunn for saken.

I vedtaket uttrykte Samisk kirkeråd støtte til Sametingets arbeid med etablering av en samisk sannhets- og forsoningskommisjon, og rådet lanserte dessuten tanken om en eventuell egen kirkelig kommisjon. Vedtaket forutsetter en demokratisk prosess som involverer Mellomkirkelig råd og Kirkerådet. Det signaliseres at samarbeid med kirkene i Sverige, Finland og Russland er ønskelig. Strategiplan for samisk kirkeliv og resolusjonene vedtatt på forsoningskonferansen og ungdomskonferansen i Trondheim juni 2016 legges til grunn som bakgrunn og veivisere i det videre arbeidet med saken.

Vedtak sak SKR 32/16

På bakgrunn av Strategiplan for samisk kirkeliv ønsker Samisk kirkeråd å igangsette en prosess som skal lede fram mot en sannhets- og forsoningskommisjon. Dette vedtaket må ses på som et resultat av forsoningskonferansen i Trondheim som tydeliggjorde at tiden er moden for dette. Resolusjonene fra ungdomskonferansen og forsoningskonferansen er tydelige veivisere for arbeidet framover. Disse dokumentene vil Samisk kirkeråd legge til grunn.

1. Samisk kirkeråd ønsker sammen med Kirkerådet og Mellomkirkelig råd å se på hvorvidt og eventuelt hvordan Den norske kirke selv skal initiere en kommisjon som skal se på Den norske kirkes rolle i fornorskningen av samene.
2. Samisk kirkeråd ønsker et samarbeid om dette mellom kirkene i Norge, Sverige, Finland og Russland.
3. Samisk kirkeråd støtter opp om Sametingets arbeid med å etablere en sannhets- og forsoningskommisjon etter internasjonal modell.

Saksdokumentet som nå legges fram for rådet utvider kunnskapsgrunnlaget i saken og drøfter faglige og strategiske momenter i forlengelse av de føringene rådet har lagt i sak SKR 32/16. Saksdokumentet inneholder følgende hovedelementer:

- Presisering av prinsipielt kirkelig grunnlag
- Status på politisk utvikling
- Offisiell kommisjon og kirkelig granskning
- Kritisk drøfting av fornorskningbegrepet
- Sannhetskommisjoner i urfolkstekster
- Mulig fremdrift i saken

1. Presisering av prinsipielt grunnlag

Vedtaket i SKR 32/16 etablerer prinsipielle holdepunkter for saken gjennom henvisning til Strategiplan for samisk kirkeliv og resolusjonene fra forsoningskonferansen og ungdomskonferansen i Trondheim juni 2016. Ytterligere to punkter bør imidlertid gjøres eksplisitt som del av det prinsipielle kirkelige grunnlaget for arbeidet med saken.

Det første gjelder Kirkemøtets vedtak i sak KM 09/14 Den norske kirke og menneskerettighetene. I vedtaks punkt 7 formulerer Kirkemøtet 9 prioriteringer for Den norske kirkes menneskerettighetsarbeid. En av disse handler om brudd på urfolks rettigheter, og rettighetsdimensjonen gjøres her relevant i et forsoningsperspektiv:

c) Brudd på urfolks rettigheter

Den norske kirke har et særlig ansvar for å løfte fram urfolks rettigheter generelt, og det samiske folks rettigheter spesielt. Nesten alle verdens urfolk har opplevd menneskerettighetsbrudd, ofte gjennomført av staten og storsamfunnet de er en del av. Den norske kirke har i de senere år tatt et oppgjør med sin egen historiske rolle overfor det samiske folk. Den forsoningsprosessen som har begynt, må videreføres i et sterkt engasjement for urfolks rettigheter, nasjonalt og internasjonalt, gjennom å bidra til at brudd på urfolks rettigheter ikke fortsetter.

Det andre punktet som bør tydeliggjøres tas inn i det prinsipielle grunnlaget for saken, er resolusjonen vedtatt av Kirkenes Verdensråds (KV) Sentralkomite 25. juni 2016. Bakgrunnen for Sentralkomiteens resolusjon var nettopp uttalelsene fra forsoningskonferansen og ungdomskonferansens umiddelbart i forkant.

Sentralkomiteen er KVs høyeste organ mellom generalforsamlingene. Sentralkomiteens uttalelse har derfor betydelig vekt. Punktene 2-5 henvender seg direkte til medlemskirkene (deriblant Den norske kirke). Punkt 3 har direkte relevans for spørsmålet om sannhets- og forsoningskommisjoner:

The central committee, at its meeting in Trondheim, Norway, 22-28 June 2016:[...]

3. *Encourages* member churches and ecumenical partners to support and resource reconciliation processes, both ongoing and emerging, that provide safe truth-telling spaces.

Dermed kan de viktigste kirkelige dokumentene som følger saken oppsummeres slik:

- Strategiplan for samisk kirkeliv (KM 08/11)
- Den norske kirke og menneskerettighetene (KM 09/14)
- Resolusjon fra KVs Sentralkomite vedtatt 25. juni 2016
- Resolusjon fra forsoningskonferansen 20.-21. juni 2016
- Resolusjon fra for-konferansen for ungdom 19. juni 2016

2. Status på politisk utvikling

Siden Samisk kirkeråds møte i 5.-6. desember 2016 har det kommet flere nye innspill av betydning for drøftingen av spørsmålet om etablering av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon. Disse utgjør nå viktige politiske referansepunkter i den offentlige debatten om etablering av en eventuell offisiell sannhets- og forsoningskommisjon, og det redegjøres derfor kort for disse.

Representantforslag i Stortinget

20. desember 2016 fremmet stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes i SV et forslag i Stortinget om en sannhetskommisjon for fornorskningpolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. Representantforslaget inneholder en rekke saksopplysninger og resonnementer som belyser saken og munner ut i følgende forslag:

Forslag: Stortinget ber presidentskapet gjøre de nødvendige forberedelser slik at Stortinget kan nedsette en granskingskommisjon som skal være en sannhetskommisjon for fornorskningpolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge

Forslaget innebærer at saken nå ligger til behandling i Stortingets Kontroll- og konstitusjonskomite.

Troms fylkesting uttalte i desember 2016 at de støtter forslaget som er kommet fra SV om granskning av fornorskning.

Sametinget har i februar av 2017 oppfordret fylkestingene Finnmark, Nordland, og Trøndelag til å komme med lignende uttalelser.

Uttalelse fra den 5. Sameparlamentarikerkonferansen

Sametingene i Norge, Sverige og Finland har alle pekt på behovet for offisielle sannhets- og forsoningskommisjoner. "Sannhet og forsoning" var av denne grunn temaet til den 5. sameparlamentarikerkonferansen samlet i Tråante 7. februar d.å.. Konferansen vedtok en felles uttalelse som formulerer en fellessamisk posisjon i dialogen med myndighetene.

I uttalelsen heter det blant annet: "For å kunne oppnå forsoning, må vi først gjennomgå en sannhetsprosess." Formålet med sannhets- og forsoningsprosessene beskrives som "å granske og dokumentere historisk undertrykkelse og overgrep og brudd på menneskerettigheter, avklare hvordan dette i dagens situasjon påvirker det samiske folk og våre samfunn, samt foreslå hvordan forholdet mellom det samiske folk, statene og samene seg imellom kan styrkes". Sannhets- og forsoningskommisjonen i Canada refereres som et relevant eksempel til etterfølgelse:

Vi oppfordrer de respektive statene, i samråd med de respektive sameting å bli enig om metoder og vilkår for å igangsette sannhets- og forsoningsprosesser, enkeltpersoner skal på frivillig basis kunne delta i prosessen og få tilbud om psykisk støtte underveis, og at det avsettes tilstrekkelige menneskelige, tekniske og finansielle ressurser til slikt arbeid;

Vi viser til arbeidet i Sannhets- og forsoningskommisjonen i Canada og kommisjonens rapport og resultater og oppfølging av dette arbeidet på nasjonalt nivå og blant urfolk selv, som på mange måter kan trekkes frem som et godt eksempel og veiviser for fremtidige samiske sannhets- og forsonings prosesser i samiske områder og i de nordiske land.

Sametingene i de nordiske landene arbeider også i sine respektive land for å få til sannhets- og forsoningskommisjoner. I Sametinget budsjett for 2017 står det:

"Sametinget har igangsatt et arbeid med å berede grunnen for en samisk sannhets og forsoningskommisjon. Sametinget ønsker å forankre dette arbeidet hos sentrale myndigheter og hos relevante institusjoner og i det samiske samfunnet slik at det nødvendige faglige og politiske grunnlaget for en slik prosess sikres."

Det svenske Sametinget har i samarbeid med Diskrimineringsombudsmannen og Vaartoe - Centrum för samisk startet et samarbeid med mål om å få opprettet en sannhets- og forsoningskommisjon i Sverige.

I Finland har det plenum i finske Sametinget i 2016 vedtatt at de vil arbeide for at det skal opprettes en sannhets- og forsoningsprosess i Finland.

Representantforslagets og konferanseuttalelsen generelle resonnementer om hva som er sentralt i sosiale forsoningsprosesser, synes å harmonisere godt med etablerte kirkelige tilnærminger i det samiske forsoningsarbeidet.

I samisk sammenheng kan man si at Svenska kyrkan har kommet lengst i granskningen av historien. I 2016 gav de ut boken "När jag var åtta år lämnade jag mitt hem och har ännu inte kommit tillbaka" – Minnesbilder från samernas skoltid. Målet med boken er å

dokumentere og synliggjøre kirkens rolle i den koloniale historien og undertrykkelsen som ble utøvd mot samene gjennom nomadeskolesystemet, spesielt i perioden 1910-1959.

I tillegg har Svensk kyrkan vært pådriver for prosjektet Vitboken om relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna. I 2016 utkom den vitenskaplige antologien: "De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna". I den redegjør Svenska kyrkan for de krenkningar som kirken er skyldig i, samt gransker sin skyld og sitt ansvar for samene i et kolonialt tilbakeblikk.

I februar 2017 har Svenska kyrkan gitt ut boken: "Samerna och Svenska kyrkan". Den boken sammenfatter Vitboken og handler om hvordan vi kan arbeide med forsoning.

3. Offisiell kommisjon og kirkelig granskning

I vedtaket i sak SKR 32/16 brukes ordet "kommisjon" tre ganger, men refererer da til to ulike tiltak/prosesser. Det er behov for å skjelne tydelig mellom de to sammenhengene hvor begrepet er brukt, drøfte forholdet mellom dem, og avklare begrepsbruken.

Offisiell, nasjonalt forankret kommisjon

I vedtaks punkt 3 vises det eksplisitt til "Sametingets arbeid med å etablere en sannhets- og forsoningskommisjon". Dette handler om muligheten for etablering av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon på nasjonalt nivå som er støttet av nasjonale myndigheter og etablert i dialog med Sametinget.

Internkirkelig granskning

I vedtaks punkt 1 lanseres tanken om en mulig *kirkelig* kommisjon. Rådet ønsker her å se på "hvorvidt og eventuelt hvordan Den norske kirke selv skal initiere en kommisjon som skal se på Den norske kirkes rolle i fornorskningen av samene." En slik kommisjon tenkes avgrenset til kirken, både med hensyn til hvem som eier prosessen (initiert av kirken) og med hensyn til kommisjonens fokus og materiale (Den norske kirkes rolle i fornorskningen av samene).

Sekretariatet anbefaler at en eventuell kirkelig granskning inkluderer en faglig gjennomgang av kirkens teologi og teologiens vitenskapsteoriske syn som begrunnet kirkens rolle i koloniseringen og fornorskningen av samene.

Hvordan tenkes de to prosessene stå i forhold til hverandre?

Vedtaket i sak SKR 32/16 sier ikke noe om hvordan to slike kommisjoner eventuelt kan tenkes å stå i forhold til hverandre. Dersom Den norske kirke skal forfølge begge spor, blir det imidlertid viktig å gjennomtenke dette. Det er mulig å se for seg flere scenarier der ulike grader av adskillelse eller samordning antakelig vil gi ulik konsekvens. I fortsettelsen følger en første refleksjon omkring dette.

En egen kirkelig kommisjon ville vært et klart signal om at Den norske kirke ønsker å avdekke sin egen historie og ikke er redd for at noen ser kirken i kortene. I tillegg til å bidra til betydningsfulle prosesser internt i kirken, ville et slikt initiativ antakelig også sendt signal ut i offentligheten, som styrket snarere enn svekket argumentene om etablering av en offisiell, nasjonalt forankret sannhets- og forsoningskommisjon.

Det er imidlertid en viss risiko for at to parallelle prosesser ville kunne komme i et slags konkurranseforhold, og/eller bidratt til en oppdeling av saksfeltet. En egen kirkelig granskning kunne da komme til å brukes som et argument for at det kirkelige feltet holdes utenfor mandatet til en eventuelt offisiell, nasjonalt forankret sannhets- og forsoningskommisjon. Dette vurderes som uheldig.

Gjennom hele fornorskingsperioden – og i tiden da kolonisering og misjonering pågikk – var det ikke tydelige skiller mellom stat og kirke. Ikke bare var Den norske kirke en statskirke.

Norge var også en evangelisk-luthersk stat som legitimerte seg selv gjennom teologiske ideer. Etter luthersk tenkning bar kongen et guddommelig mandat i både det verdslige og det åndelige regimentet. Kirkens teologi influerte lovverk og statsordning. Prester var embetsmenn. Kirke og skole var innvevd i hverandre. Luthers forklaring av det 4. bud om å ikke sette seg opp mot dem som Gud har satt over oss – myndighetene inkludert – var noe alle i landet skulle lære. Som en del av statens og kirkens bekjennelsesgrunnlag var dette et potent middel for å legitimere kolonial makt. Dette er eksempler på at det å trekke ut den kirkelige dimensjonen av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon, vil medføre at potensielt viktige felt for en granskning av fornorskingsprosessene faller utenfor horisonten.

Dette er et argument for at en eventuell egen kirkelig granskningsprosess ikke må kunne oppfattes å stå i et konkurranseforhold med en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon, eller erstatte noe av dens arbeid. Snarere bør en kirkelig granskningsprosess – i den grad en slik internkirkelig granskning blir aktuell – søke å samordne seg med en offisiell nasjonal sannhets- og forsoningskommisjon dersom en slik kommisjon etableres. Man bør i så fall ha som målsetting å søke å understøtte og gi materielle bidrag inn mot et slikt nasjonalt kommisjonsarbeid. Før en eventuell kirkelig granskningsprosess igangsettes, er det derfor viktig å gjennomtenke mandat og innretning i lys av dette.

I forlengelse av resonnementene ovenfor er det også naturlig å spørre om det er hensiktsmessig at en eventuell kirkelig granskningsprosess gis et annet navn enn "kommisjon". Dette for å unngå misforståelser og forvirring om relasjonen til en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon. Det finnes antakelig alternative måter å navngi og organisere en kirkelig granskningsprosess på, som ville ivareta intensjonen uttrykt i vedtaket i SKR 32/16. Svenska kyrkan har for eksempel nylig gjennomført det de kaller en "hvitbok-prosess" der de har gransket de historiske relasjonene mellom Svenska kyrkan og samene.

4. Kritisk drøfting av fornorskingsbegrepet

Samisk kirkeråds vedtak nevner eksplisitt "fornorskningen" der den omtaler det som må bli gjenstand for en kirkelig granskning. Selv om fornorskingsbegrepet uten tvil vil bli sentralt i et eventuelt historisk granskingsarbeid, er det nødvendig i en tidlig fase å etablere en kritisk refleksjon omkring bruken av dette begrepet.

Som alle andre begreper, representerer "fornorskningen" bestemte synsmåter, føringer og avgrensninger med hensyn til hvordan historien fortolkes. Det er viktig at dette bevisstgjøres, slik at disse synsmåtene, føringene og avgrensningene ikke gjør at relevante momenter faller utenfor horisonten i et granskingsarbeid. I fortsettelsen gis derfor noen kritiske merknader som kan demme opp for noen av de begrensningene som en ubevisst bruk av fornorskingsbegrepet kan medføre.

Det første poenget kan illustreres ved å hente et eksempel fra et helt annet område. Historikeren Arvid Petterson har påpekt at "evakueringen" er et misvisende navn på tvangsflyttinga av befolkningen i Nord-Troms og Finnmark høsten 1944 (Petterson. *Fortiet fortid*, 2008). Ifølge Petterson bør det som skjedde kalles en "deportasjon" og ikke en "evakuering". Ordet "evakuering" forskjønner de historiske hendelsene, og får det til å høres ut som en velgjerning mot lokalbefolkningen. Evakuering var derfor en betegnelse som tyskerne innførte. Det har bidratt til at ettertiden ikke forsto omfanget av dette traumet, mener Petterson. Et liknende resonnement kan gjøres i relasjon til fornorskingsbegrepet.

Det pågår nå en diskusjon omkring hvorvidt "fornorskning" representerer et slikt forskjønnende perspektiv på historien. For hva er egentlig galt med at man lærte norsk språk og kultur?! Uttrykk som "kulturelt overgrep" åpner imidlertid i større grad for å fortelle historien fra ofrenes annet ståsted. Sannhets- og forsoningskommisjonen i Canada har konkludert med at assimileringspolitikken i Canada var et "kulturelt folkemord". Om det er sakssvarende å bruke dette begrepet om assimileringspolitikken som rammet samer i Norge bør være opp til en eventuell granskningskommisjon å vurdere, men spørsmålet bør i det

minste reises. En historisk granskning bør se etter flere ord enn "fornorskning" for å gripe innholdet i det som skjedde.

Det andre poenget i omgangen med fornorskningbegrepet er at det er hensiktsmessig å skjelne mellom fornorskningsspolitikk og fornorskningssprosess. *Fornorskningsspolitikk* er knyttet til bevisste politiske valg med en målsetting om å fornorske, altså en intensjonal politikk. *Fornorskningssprosesser* handler om de konkrete virkningene. Disse kan strekke seg langt ut over den intensjonale politikken. Selv om fornorskningsspolitikken offisielt er avsluttet, kan derfor mange fornorskningssprosesser fortsette, dels også som direkte konsekvens av gjeldende politikk. Med tanke på å forstå sammenhengene mellom fornorskningsspolitikken og nåtidige forhold er det derfor viktig å skjelne mellom fornorskningsspolitikk og fornorskningssprosess.

Dette leder inn til et tredje poeng, nemlig at det er behov for en kritisk refleksjon omkring den tidsavgrensningen som er innebygget i fornorskningssbegrepet. Fornorskningsspolitikken avgrenses gjerne til en tidsepoke som begynner fra omkring 1850 og varer fram til 1960/70-tallet. Dette bidrar ikke minst til at prosesser som ligger *forut for* fornorskningsepoken ikke gjøres relevante, selv om de skapte forutsetninger for denne.

I den sammenheng vil det også være aktuelt å se på forhold og påvirkning som overskrider landegrensene, fordi visse samiske områder som i dag ligger i Norge, tidligere lå under Sverige, og fordi også Danmark hadde innflytelse på koloniseringen av Sápmi .

"Kolonisering" er her et kompletterende begrep som etablerer lengre tidslinjer og synliggjør at fornorskningsspolitikken slett ikke startet "skratz". At konsekvensene i mange tilfeller ble så fundamentale må sees i sammenheng med at fornorskningssbudskapet lød i kolonihistoriens ekkokammer. Et annet viktig poeng med begrepet "kolonisering" er at det dessuten bidrar til å gjøre flere temaer relevante for en granskning av fornorskningssperioden. Fornorskningen påførte ikke bare kulturell skam og tap av språk. Den bidro også til en systematisk disintegrering av samiske lokalsamfunn, underminering av samisk selvbestemmelse og av samiske rettigheter til land og vann. Fornorskningsspolitikken fylte dermed en viktig kolonial funksjon ved å knekke motstanden mot statens disposisjon av naturressursene i Sápmi, og å legitimere denne.

Resonnementene anført i tilknytning til koloniseringsbegrepet har noe å tilføre diskusjonen om hvorvidt det er hensiktsmessig å ha en felles sannhetskommisjon for samer og kvener, et moment som nå ligger på bordet gjennom SVs representantforslag i Stortinget.

I de ytre tiltakene rammet fornorskningstiltakene både samer og kvener ganske likt, og det er derfor gode grunner for å granske hvordan fornorskningstiltakene ikke bare rammet samer, men også kvener. Når dette er sagt er det samtidig rimelig å hevde at fornorskningen rammet de to gruppene ulikt fordi utgangspunktet var forskjellig.

I relasjon til samene stod fornorskningsspolitikken i forlengelsen av en lang koloniseringshistorie, og den fylte dels andre funksjoner fra et statlig perspektiv. Mens fornorskningen hadde en særlig sikkerhetspolitisk motivering knyttet til kvenene, tjente fornorskningen klare koloniale interesser relatert til samene. Om det etableres en offisiell granskning av fornorskningsspolitikken som omfatter både samer og kvener, er det mye som taler for at et slikt granskingsarbeid bør skape rom for delvis adskilte prosesser som kan løpe parallelt. Dette vil antakelig bidra til større klarhet omkring hvordan fornorskningen rammet begge grupper, og hvilke beveggrunner som ble lagt til grunn.

5. Sannhetskommisjoner og urfolk

Spørsmålet om etablering av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon utgjør et kjerneelement i Samisk kirkeråds vedtak i sak SKR 32/16. Vedtaket gir konkret støtte til etablering av en sannhets- og forsoningskommisjon *etter internasjonal modell*. Hva

innebærer imidlertid en "internasjonal modell"? Saksdokumentet bidrar i fortsettelsen med noen faglige refleksjoner som styrker kunnskapsgrunnlaget i saken.

Sannhets- og forsoningskommisjonen i Canada (TRC Canada) er hovedreferansen for Samisk kirkeråds vedtak. Både Sameparlamentarikerkonferansen og representantforslaget i Stortinget viser også til TRC Canada. Det er gode grunner til dette. Samtidig er det relevant å gjøre oppmerksom på at TRC Canada i et større internasjonalt bilde er en *atypisk* sannhetskommisjon.

International Centre for Transitional Justice (ICTJ) poengterer at de fleste sannhetskommisjoner i historien har oppstått i land dominert av andre typer overgrep enn de som ofte har rammet urfolk. Dette gjør at standardmodellen for sannhetskommisjoner ofte ikke tar høyde for de problemstillingene som er viktige i urfolkskontekster.

I publikasjonen *Strengthening Indigenous Peoples' Rights through Truth Commissions* (2013) tar ICTJ utgangspunkt i at sannhetsprosesser relatert til urfolk må oppfylle og bidra til å oppfylle urfolks rettigheter etter folkeretten. Dette gjelder særlig med hensyn til ILO konvensjonen nr. 169 om Urfolk og stammefolk og FNs urfolkserklæring (UNDRIP). ICTJ peker f.eks. på at ved etableringen av en kommisjon vil blant annet prinsippet om fritt, forhåndsinformert samtykke (free, prior and informed consent) og respekt for urfolks representative institusjoner stå sentralt.

ICTJ peker videre på noen særlige forhold ved standardmodellen for sannhetskommisjonen som må gjennomtenkes og utfordres når slike kommisjoner skal etableres relatert til urfolk. Dette har stor relevans med tanke på en eventuell samisk sannhetskommisjon, og noe særlige utfordringer gjengis nedenfor.

For det første; sannhetskommisjoner har normalt forholdt seg til *relativt korte tidsrom* med menneskerettighetsbrudd. Overgrepene mot urfolk har imidlertid ofte ha en *svært lang historie*, der nytidens assimileringshistorier står i forlengelse av lange kolonihistorier.

For det andre; sannhetskommisjoner har vanligvis vektlagt individuelle menneskerettighetsbrudd, mens bruddene på kollektive menneskerettigheter står sentralt i volden mot urfolk. Dette dreier seg ikke bare om kollektive rettigheter til språk og kultur, men også med hensyn til landrettigheter og et folks rett til selvbestemmelse.

I et samfunnspedagogisk perspektiv er det viktig at en slik kommisjon har fokus på andre sosiale enheter enn bare individet. Fokus må rettes mot de sosiale enheter, der individet er et av dem. De andre er grupper, institusjoner og samfunn, slik at en også kan rette oppmerksomheten mot konsekvensene for det sivile samfunn, og de uformelle institusjoner. Ifølge Anton Hoëm (1978) er det samiske samfunn opprettholdt av de uformelle sosialiseringsinstitusjonene. Det er disse som har vært kunnskapsprodusentene i det samiske samfunn i årtusener. Av de kan nevnes: slekta, siidaen, arbeidsfelleskapet, det religiøse fellesskap, hushold. Ved siden av disse, har de formelle institusjoner hatt oppdrag, som skole, forsvar, osv. Dette har resultert i at de formelle institusjonene forvaltet statsmaktens kultur og språk og fungerte assimilerende, mens de uformelle institusjonene utgjorde en motmakt, der samene selv tok vare på, videreførte og utviklet sin kultur, sitt språk og sitt samfunnsliv.

I det samiske samfunnet har vi ulike samiske grupper og samfunn som kan ha ulike måter å handtere og mestre konsekvensene av fornorskningen på, selv om mye også er likt. Offentlige institusjoner må involveres både slik at deres historie granskes, og fordi involvering i prosessen ansvarliggjør dem. Mennesker i dag kan ikke ta ansvar for handlinger utført av mennesker som levde før. Det vi imidlertid er ansvarlig for, er å endre strukturer, systemer, lovgivning og ressursforvaltning slik at gammel urett ikke reproduseres eller finner nye former.

For det tredje, de fleste sannhetskommisjoner i historien knytter seg til oppgjør med voldelige politiske eller militære regimer i nytid. I slike diktaturer har overgrepene ofte vært

svært intense og voldelige, mens de i mange urfolkstekster har antatt "mildere" former. ICTJ peker imidlertid på at assimileringspolitikken overfor mange urfolk har rammet like effektivt som fysisk forfølgelse. Volden som er utøvd mot urfolk må altså ikke bare vurderes ut fra den *formen den antok*, men også ut fra dens intensjon og *hvilken effekt den fikk*.

For det fjerde har sannhetskommisjonsprosesser tradisjonelt vært statsentrerte. Logikken har vært at konflikten har truet med å rive nasjonen i filler, og man har tenkt at statens og nasjonens interesser er relativt sammenfallende. Dette er imidlertid annerledes i urfolkstekster. Her må man legge til grunn en folk-til-folk tenkning i stedet for statsentrerte modeller.

For det femte arbeider sannhetskommisjoner både med skriftlige og muntlige kilder. Da svært mye av urfolks historie, tradisjon og rettstenkning ikke har vært skriftliggjort, bør muntlige fortellinger vektlegges særlig i sannhetsprosesser relatert til urfolk, og på måter som ivaretar sannhetsvitnene kulturelt og psykososialt for å unngå re-traumatisering.

Disse punktene kan forstås som argumenter for hvorfor de politiske og kulturelle overgrepene som rammet samer har en vekt som begrunner en sannhets- og forsoningskommisjon. Videre representerer de viktige prinsipielle synspunkter med hensyn til fokus og innretning på en eventuell sannhetskommisjon (og et eventuelt kirkelig granskingsarbeid) i en samisk-norsk kontekst.

En måte å gjøre dette på er å vektlegge selvbestemmelse for samer folk ved å ta utgangspunkt i samenes egne kulturelle bærekraftige formelle og uformelle institusjoner. På den måten kan samene være sikret muligheter til å ta vare på, styrke og videreutvikle sin kultur, sitt språk og sitt samfunnsliv.

Disse punktene etablerer viktige prinsipielle synspunkt med hensyn til fokus og innretning på en eventuell sannhetskommisjon (og et eventuelt kirkelig granskingsarbeid) i en samisk-norsk kontekst. Samtidig gir det argumenter for at de politiske og kulturelle overgrepene som har rammet samer har en vekt som begrunner behovet for en sannhets- og forsoningskommisjon.

Et siste moment vedrørende en "internasjonal modell" for etablering av en sannhetskommisjon, handler om *hvordan* en slik kommisjon konkret kommer i stand. Også her er TRC Canada et unntakstilfelle. Mens de fleste sannhetskommisjoner er etablert som resultat av politiske forhandlinger, ble kommisjonen i Canada til ad juridisk vei. En gruppe "internatskole-overlevende" gikk til søksmål mot staten – og vant. Etablering av en uavhengig kommisjon ble satt som en betingelse i forliket med staten.

Det er lite sannsynlig at en kommisjon i Norge etableres via domstolene, altså står man igjen med den politiske veien. Det at Sametinget har løftet saken til myndighetene og SV fremmet et forslag i Stortinget, vil i seg selv ikke frembringe noen kommisjon. Det avhenger at det politiske Norge ser behovet og i tillegg har vilje til å gripe saken. Dette vil sannsynligvis ikke skje uten at viktige sivilsamfunnsaktører mobiliseres og skaper en opinion som gir legitimitet til en politisk beslutning. Med bakgrunn i Strategiplan for samisk kirkeliv og vedtaket til Kirkemøtet i sak 09/14 Den norske kirke og menneskerettighetene er det naturlig at Samisk kirkeråd i samarbeid og samråd med Mellomkirkelig råd og Kirkerådet og med andre institusjoner og organisasjoner på ulike måter bidrar til realiseringen av en sannhets- og forsoningskommisjon. Eventuelle fremstøt mot sentrale politiske myndigheter vil bli drøftet / samordnet med Mellomkirkelig råd og Kirkerådet. Dersom utviklingen i saken skulle tilsa at Kirkemøtet bør få uttale seg, kan dette skje tidligst i april 2018.

6. Mulig fremdrift i saken

Vedtaket i sak SKR 32/16 etablerer to spor i arbeidet med saken. Det første sporet knytter seg til prosesser for eventuell etablering av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon. Det andre knytter seg til tanken om en eventuell egen kirkelig granskingprosess.

Spor 1: Om etablering av en offisiell sannhets- og forsoningskommisjon

Etablering av en sannhets- og forsoningskommisjon forutsetter en forutgående politisk prosess. Denne har både et kortsiktig og et mer langsiktig perspektiv. Det kortsiktige består i at prosessen allerede er i spill i Stortinget gjennom representantforslaget fra SV, som antakelig vil behandles i Kontroll- og konstitusjonskomiteen i løpet av våren. Man kan forvente at stortingskomiteen har dialog med Sametinget i saken

Om stortingskomiteen lander på en tilnærming som holder prosessen åpen for videre bearbeiding i Stortinget, vil utfallet av høstens stortingsvalg antakelig få innvirkning på hvilket politisk rom som oppstår i fortsettelsen. Dersom det skulle vise seg at det er vilje i Stortinget til å gå videre med saken, vil sannsynlig den nye politiske ledelsen trenge noe tid på å fremforhandle en avtale med Sametinget. Tydelige politiske beslutninger i saken er derfor lite sannsynlig før i 2018, og kanskje komme ennå senere.

Oppsummert finner altså det første tidsvinduet for eventuelt påvirkningsarbeid til støtte for etablering av en samisk sannhets- og forsoningskommisjon primært sted i mars-april tilknyttet behandlingen i stortingskomiteen. Hva som blir framdriften videre er uklart, men et mulig neste tidsvindu kan oppstå etter at nyvalgt Storting er på plass fra høsten 2017. Samisk kirkeråd må følge utviklingen i saken kontinuerlig.

Samisk kirkeråd ønsker at Den norske kirke har dialog med stortingskomiteen før komiteehandlingen. En slik kontakt med stortingskomiteen kan være på rådsnivå, men bispemøtet kan også inviteres til å være med.

Et viktig innspill fra vår side vil være viktigheten av at en slik kommisjon må være tverrfaglig. En slik kommisjon må bygge på menneskerettighetene og må være inkluderende ved at den bestreber fullverdig deltakelse og følger demokratiske prinsipper. Ved å ha et menneskerettslig fokus eller innretning, vil målet om at prosessene skal omfatte alle mennesker i det samiske samfunn, være i fokus. Inkluderingsbegrepet ble introdusert og nedfelt i UNESCOs Salamanca-erklæring av 1994 («Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education»). Den legger vekt på at systemene i samfunnet, særlig innenfor utdanning, må ta hensyn til den store variasjonen i barnas og enkeltmenneskers egenskaper, forutsetninger og behov. Det betyr tilrettelegging for en inkluderende prosess, innenfor for all offentlig virksomhet, som skole og utdanning. Fullverdig deltakelse betyr at den skal være uavhengig av fysiske, intellektuelle, emosjonelle og språklige bakgrunn, og uavhengig av sosial, kulturell og etnisk bakgrunn. Disse menneskerettighetsprinsippene må også tas hensyn til i en forsoningsprosess.

Spor 2: Eget kirkelig granskingsarbeid

Spørsmålet om å se på hvorvidt og eventuelt hvordan Den norske kirke selv skal initiere en egen kirkelig kommisjon har på mange vis en mer langsiktig horisont enn det første sporet. Spørsmålet om realisering av en egen kirkelig kommisjon/granskingsprosess er av en slik karakter at saken må forankres i Kirkemøtet. Det gjelder både sakens prinsipielle betydning og de betydelige ressursrammer som et slikt tiltak kan tenkes medføre. Igangsetting av et slikt granskingsarbeid vil innebære en så stor satsing, at spørsmålet dessuten med fordel bør behandles i rammen av prioriteringene som må foretas i kirkemøtesaken i 2019 om revidering av Strategiplan for samisk kirkeliv. En fordel med et såpass langsiktig løp kan være (1) at det er tilstrekkelig tid til å utrede alle sider av saken og (2) at det blir enklere å samordne hensyn med en eventuell offisiell samisk sannhets- og forsoningskommisjon som er under etablering. Samisk kirkeråd må i første omgang ta initiativ mot Kirkerådet og

Mellomkirkelig råd for å starte samtaler om saken med mål om felles forståelse, felles prosess og mål om denne saken.

Økonomiske/administrative konsekvenser

En oppstart av et kirkelig granskningsarbeid vil innebære behov for både administrative og økonomiske ressurser. Det betyr at Kirkerådet og Kirkemøtet i budsjettbehandlinger må settes av midler til et slikt arbeid. Igangsetting av et slikt granskingsarbeid vil innebære en så stor satsing, at spørsmålet bør behandles i rammen av prioriteringene som må foretas i revidering av Strategiplan for samisk kirkeliv når den behandles av Kirkemøtet.

Et påvirkningsarbeid opp mot sentrale myndigheter for å få igangsatt en sannhets- og forsoningskommisjon vil også kreve noe administrative og økonomiske ressurser.